

A SZERETET BILINCSEI

írta Rónay György

I.

A férfi egy pillanatra lehunyta a szemét. Meleg van, gondolta. Újra az émélygős kis szédülést érezte; gyorsan fölneézett. Láttá kint a Dunát, a budai dunapart zöld csíkját, a Várhegyet. Villamos kúszott el a parton, eltűnt a kioszk lombjai mögött a kanyarodóban. Ki kellene nyitni az ablakot.

Az asztal tele volt virággal. Szerettek, gondolta. Tekintete egy vázára síklott, aztán egy csokor peóniára, aztán a főmérnökre. Neve összeforrt fővárosunk építészetének egy korszakával, mondta a főmérnök. A főkönyvelő helyeslőn bólintott. Gizike, a gépirónő büszkén mosolygott, mintha az ő neve forrt volna össze fővárosunk építészetének egy korszakával.

A férfi hirtelen egy házsorra gondolt; azt az egész házsort ő tervezte, ő építette. Hatemeletes házak, tizennégy ház egymás mellett; az utca túlsó fele még beépítetlen. Egyetlen házon sincs tábla, hogy tervezte és építette Kende Márton. De a munkásaim is szerettek, gondolta. Sosem voltak vitáik. Negyvenöt után is mind mellettem álltak a régi munkásaim, gondolta. Gizikére pillantott, Gizike a gondolatait is ismerte, hátha megérti, hogy ki kellene nyitni az ablakot. De Gizike csak mosolygott, fényes szemmel, mintha őt ünnepeznék.

A főmérnök befejezte. Kezet fogtak, megölelték egymást. Nem gondolta, hogy mégis meg fog hatódni. Sós nedvességet érzett a torkában. Lenyelte, várt egy kicsit, nem akarta, hogy észrevegyék hangján a megindultságát. Uszály ment lefelé a Dunán, s a túlsó parton megint egy villamos. Megköszörülte a torkát; a teremben csönd volt, minden arc feléje fordult. Szerettek, gondolta elégedetten. Nem volt gyakorlott szónok, nem szeretett beszélni. Gyorsan elismételte magában az első mondatot. Kicsit szaporábban vert a szíve, és nem egészen szabályosan. Mélyet lélegzett, kinyitotta a száját, hogy megszólaljon.

Akkor érezte a parányi kattanást, mélyen a gégéjében. A terem eltűnt, az arcok eltűntek. Puhán zuhant lefelé; lent várta a Duna, vagy egy kifeszített fekete lepedő.

Aztán lábak dobogtak, erős kezek fogták, sok kéz, az egyik olyan erősen fogta a hóna alatt, hogy fájt. Nehéz vagyok, gondolta, és egy pillanatra megint fölrémlt a Duna, vagy a fekete lepedő. De legyőzte a zuhanás vonzását. Lefektették, kibontották a nyakkendőjét, kigombolták nyakán az inget.

— Semmi — suttogta szabadkozva. — Semmi . . .

Szemhéja nagyon nehéz volt, de azért föl bírt nézni. Egy arc hajolt fölé. Megismerte Kátayt, a fiatal, szőke mérnököt.

— A feleségemnek ne szóljatok — mondta neki halkan.

Nem tudta, hogy csak gondolta-e, vagy ki is mondta. Szeme lecsukódott, mellében váratlanul fölengedett a nyomás; végtelen megkönnyebbülést érzett, s aztán többé semmit: elaludt.

Hangokra ébredt és éterszagra.

— Semmi baj — mondta az orvos. Mosolygott. — Úgy látszik, megártott az izgalom.

Föül; jó, friss melegség áradt benne; gyorsan rendbehozta a ru-

háját, tett egy-két lépést, megállt, figyelte tomporán, az injekció helyén a kis, csípős bizsergést.

— Nos? — kérdezte az orvos.

— Kutyabajom sincs — felelte. — Nem is tudom, mi volt ez... Az orvos vállat vont.

— Előfordul... — Bekattintotta a táskáját. — Máskor is volt ez már?

— Nem — mondta Kende. — Néha, valami kis szédülés. Meg időnkint... — Nem tudta, hogyan magyarázza meg; nem ismerte a kifejezéseket, meg restelt is ilyesmiről beszélni, férfiatlannak érezte. — Semmi — legyintett. — Hatvan múltam. Ilyenkor már...

— Azért mégis nézesse meg magát — vágott szavába az orvos. — Hatvan után nem árt, ha időnkint megnéztetjük a szívünket?

— Miért? Talán észrevett valamit?

Az orvos belenézett az építész szemébe. Zömök ember volt, majdnem vele egy magasságú, mégis alacsonyabbnak hatott; puha, ápolt, enyhén rózsás arcában nagy, világoskék szempár, most tele riadalommal, akár egy gyereké.

— Nem, — mondta az orvos. Kicsit merev a tekintete, gondolta. Anginás tekintet. — Nem is vehettem észre semmit; ahhoz alapos vizsgálat kell. Nyilván nincs is semmi komoly hiba — tette hozzá biztatóan és figyelte a kék szempárban az oldódó szorongást. — Nem is azért mondtam. Inkább a saját megnyugtatónkra, építész úr. Mindig jó, ha tudjuk, hogy nincs semmi komoly bajunk, nem igaz?

Az injekció helye már nem bizsergett. Kende íróasztalához ült, fiókjait húzogatta. Még ül itt egy darabig, nézi a Dunát, a budai parton a villamosokat, aztán hazamegy. Nem, köszönöm, Gizike, semmire sincs szükségem. Kis, múló rosszullét. Nagyon meleg volt a teremben, ki kellett volna nyitni az ablakot. Igen, természetesen; ha erre járok, mindig benézek majd magukhoz. Isten vele, Gizike. Ült az íróasztalnál, pöcög-tette a papírvágót. Szép nyugdíja lesz, nem lesznek gondjai. Es szerettek, gondolta. Ez nem hivatalos búcsúztatás volt; így csak attól búcsúznak, akit szerettek. En is szerettem őket, gondolta. Legjobban Kátayt; mindig a fia jutott eszébe róla: ilyen lenne a fia, ha élne, ilyen szőke, és az is éppen harminckét éves. És azt is Sándornak hívták. Maholnap húsz éve, hogy meghalt, egy közönséges influenzában. Két nap múlva talpraáll, mondta az orvos, mert már esett a láz; aztán éjfél körül beállt a váratlan szívgyöngöseség. Letette a papírvágót, fölemelte a telefonkagylót, tárcsázott.

— Te vagy az, Sándor? Csak azt akarom kérdezni, ugye nem szóltatok a feleségemnek erről a kis... szédülésről?

Nem szóltak. Derék gyerek, gondolta melegen. Nem szőtt összeesküvést a háta mögött. És semmi szükség rá, hogy vele jöjjön, hogy ő vezessen. Köszönöm, fiam, nagyon kedves vagy, de semmi bajom, magam is haza tudom vezetni a kocsimat. Jolán a teraszon várja; ha látná, hogy Kátay száll ki a kormánykerék mögül, nyomban megsejtene mindent.

Fölhívta a lakását, figyelte a csöngetéseket. Egy, kettő, három... hat, hét... Jolán a kilencedikre veszi föl, vagy a tizedikre. Ha autóbusz megy a ház előtt, nem hallja meg a teraszon az első csöngetést: akkor a tizedikre. Kilenc. A tizedik csöngetés félbeszakadt, megszólalt az asszony hangja.

— Maga az, Mártonkám? Jön haza? Megvolt az ünnepély? Jól van? Nem fárasztotta ki?

— Nem — mondta. — Csak nagyon meleg volt a teremben, nem nyitottak ablakot. Készítsen vázakat, kedves, rengeteg virágot viszek haza magának.

2.

A főorvos fölvette az asztalról a leletet, nézte, visszatette, újra fölvette, megnézte, újra visszatette.

— Szóval nem dohányzik.

— Nem.

— Nem is iszik.

— Nem. Néha, egy pohárral, társaságban.

— Az semmi... — Hirtelen az építészre pillantott, élesen a szemébe, fogva tartotta a tekintetét. — És azt mondja, hogy eddig nem voltak panaszai.

Inkább állítás volt, mint kérdés; Kende nem felelt rá. Ha még egy percig magán érzi ezt a kutató pillantást, megadja magát. De a főorvos már újra az elektrokardiogrammot vizsgálta.

Negy évvel ezelőtt szédült meg először; akkor érezte először gégéjében a furcsa kattánást, mellében a nehéz, facsaró nyomást. Mélyen a szíve alól indult el a nyomás, valahonnét a bordái közül, közelebb a gyomrához, mint a szívéhez. Lassan terjedt fölfelé; olyan volt, mint mikor a vízes ruhát kicsavarják; ott volt a szíve a ruhában, azt is vele csavarták. Ez volt a legrosszabb: érezni, hogy jön a csavarás a szíve felé, nem lehet kitérni előle; eléri a szívét, átmegy rajta, aztán szétsugárzik és eloszlik a nyaka és a válla közt, a válla irányába. Fönt állt egy épülő ház állványán, a negyedik emelet magasságában; hirtelen két kézzel belekapaszkodott a korlátba. Kátay mellette állt; harmadik hete dolgozott a vállalatnál, és őmellé osztották be.

— Mi az, Marci bátyám, valami baj van?

Sokára felelt, csak mikor már eloszlott vállában a nyomás.

— Azt nézem ott... — Elmutatott Újpest felé, a messzeségbe. — Neked jó szemed van, te talán ki tudod venni...

Valami csillogott a híg ködben, mint egy ablak, vagy egy autóüveg, ha ráúz a nap. Attól fogva nemigen ment föl az állványokra, Kátay mászkált helyette a döngő, poros, malteros deszkákon.

— Nem, — mondta csöndesen, inkább magában, mint a főorvosnak. — Eddig nem voltak panaszaim.

Szabálytalan időközökben ismétlődött. Néha félévig is semmi; aztán hetenkint kétszer, háromszor. Egyszer vacsoránál fogta el, váratlanabban a szokásosnál, olyan meglepően, hogy alig bírta idejében letenni a villáját. Jolán rögtön ránézett, parányi mozdulattal, egy ujjnyit fölemelkedve ültében, ugrásra készen.

— Rosszul van, kedves?

Fejét rázta, forgatni kezdte szájában a falatot; a facsarás túl ért a szívére, kezdett oszlani.

— Egy csont... — mondta, még túlozva is, hogy teli szájjal beszél.

— Egy csont van itt valahol, egy szilánk...

— Csont? Ebben a húsban? — hitetlenkedett Jolán. Aztán egyszerre elnevette magát. — Tudja, drágám, hogy beszélt most? Mint Leporello a Don Juanban...

Különbféle módszereket dolgozott ki, nehogy Jolán rajtakapja. Esténként többnyire sétálni mentek, föl a Tatárhad úton a köröndig meg vissza; beszélgettek, Jolán beszámolt a napjáról, hol járt, mit vásárolt, kivel találkozott, kitől mit hallott, ő meg közben befelé figyelt, a bordái

közé, s amikor megérezte a kezdődő nyomást, megállt, mintha észrevett volna valamit, egy csillagot, egy fölgyülő fényt szemközt a Szabadsághegyen, csak egy elszét alakot a fák közt. Jolán gyanútlanul tovább beszélt:

— Képzeld, drágám, leszálok a tizenegyesről, indulok a híd felé, mit gondolsz, ki köszön rám... Emlékszik, az az ügyvéd, aki egyszer Kenesén...

— Igen — mondta. A szorítás engedett. Homlokát ráncolta, úgy tett, mintha az ügyvéd nevén gondolkodnék, és figyelte a szívét, ahogy leválik róla a nyomás. — Kenesén... Kenesén... — Kilépett, óvatosan, de nem érzett szédülést; mehetett tovább.

Divatba hozta ezt a meg-megállást, hozzászoktatta az asszonyt, még tréfálkozott is rajta.

— Ne loholjon, kedves. Csak szépen, öregurasan...

A kést, villát is le-letette evés közben, nehogy feltűnő legyen, ha egyszer valóban le kell tennie.

Ha most megmondaná a főorvosnak: „Négy évvel ezelőtt éreztem először rohamot”, akkor óhatatlanul következne a kérdés:

— És miért várt mostanáig? Miért nem ment azonnal orvoshoz?

Miért? Ez az, amire nem tudna felelni. Vannak dolgok, amiket nem lehet megmagyarázni.

Szerettem a munkámat, gondolta. Jolán nem hagyta volna dolgozni, ha megtudja, hogy baj van a szívével. Pedig még be kellett építeni a körúton a foghíjakat, fölhúzni a tér sarkán az üzletházat és vele szemben az ostromból maradt kőhalmaz helyén a hatemeletes bérházat, megépíteni a hegyen a bányászati kutatót... Abbahagyta. Nem csak a munkám miatt nem szóltam, gondolta. Szerettem a munkámat, de nem csak a munkám miatt nem szóltam.

— Egy svájci gyógyszer — mondta a főorvos. — Ha van ismerőse odakint...

— Van, — mondta.

— A többit mind megkapja itthon...

Jolán miatt nem szóltam, gondolta. Jolán kint ül a kocsiban a kórház előtt és várja. Maga maradjon csak kint, kedves; tudja, hogy nem szeretem... Igen, tudom, drágám. És azt is tudom, hogy ha visszajön, mindent szépen, őszintén elmond nekem. Az építész a főorvosra pillantott, nézte, hogy írja a recepteket. Jolán, mondta magában. Azért nem szóltam, mert nem akartam, hogy Jolán aggódjék értem. Nem akartam megzavarni az életét. Nem akartam megzavarni a szeretetét.

Gondterhelten végigsímitott a homlokán; azt gondolta: nem lehet megfogalmazni; sokkal egyszerűbb és sokkal bonyolultabb, mint hogy meg lehetne fogalmazni.

A főorvos észrevette a mozdulatát, várakozón rátekintett.

— Van még valami? — kérdezte bízottan.

— Nincs, — mondta gyorsan az építész.

Alig várta, hogy kint legyen innét. Hogy lemelessen a lépcsőn, kiléphessen az utcára, beülhessen Jolán mellé a kocsiba, az asszony meleg légkörébe, könnyű illatába; hogy ott érezze magát mellette. Semmi mást, csak, hogy maga mellett érezze.

— Kérem — mondta a főorvos és fölállt —, ezeket rendszeresen szedje. Nem akarom megijeszteni; semmi okom nincs rá, hogy megjesszem. Kötelességem azonban, hogy figyelmeztessenem...

— Mennyi időm van hátra? — kérdezte Kende tompán.

A főorvos ránézett, nem felelt a kérdésre.

— Kötelességem azonban — ismételte —, hogy figyelmeztessenem bi-

zonyos dolgokra. Óvatosan, okosan kell élnie. Pihenni, kertülni a nehéz munkát, az izgalmakat. Ön nyugdíjas, megteheti. Ezzel a kis anginával, ha szerencséje van, nyolcvan éves koráig élélhet.

— Vezetni szabad? — kérdezte az építész.

— Hogy-hogy vezetni? — mondta a főorvos, mert hirtelenében nem értette a kérdést.

— Autót vezetni.

— Autót vezetni! — A főorvos belekavart a levegőbe. — Ha jók az idegei hozzá... Ezt önnek kell eldöntenie — mondta bosszúsán. — Ha csak a legkevésbé is fárasztja, akkor ne vezessen. Csak azt mondhatom, amit az imént. Pihenni, pihenni, pihenni. És ha bármilyen panaszja van...

3.

Befordultak egy poros mellékutcába. A városból egyszerre falu lett: gyalogösvény a fűben, két-három meszelt ház, az első hosszával az utcára, a többi apró, zöldkeretes ablakkal; s aztán egyszerre ott mélyült előtük a folyó medre. Aljában a víz vékonyka csíkja mozdulatlanul látszott.

— Ez az egész? — mondta csalódottan az asszony. — Maga, kedves, mindig rohanó áradatról beszélt nekem, ezen meg itt egy tyúk is átlábol.

— Most — nevetett a férfi. — Most igen. De nézze meg tavasszal, ha megárad... Különben ez a határ. Az ott túl már cseh-szlovák terület.

Nézték a túlnani síkot, a legelő nyáját, távolabb a kékes dombvonalat, s azon túl a hegyek alig kivehető rajzát.

— Szóval itt játszottak — mondta az asszony. Megfordultak, vissza a kurta kis utcán, a tér sarkára. — És itt járt iskolába. Ez volt magának az erdő után a város, a nagyvilág...

A nagy tér csupa szín volt: hervadó lombok rozsdája, aranya, rőtje, és szüntelen hulltak a levelek. A kocsai a platánok alatt állt; ahogy feléje mentek, lépteik alatt zörgött az avar.

— Tudja, kedves, milyen furcsa ez — mondta az asszony, ahogy megkerülték a teret, elhaladtak a kórház nagy, vöröstéglás épülete előtt és ráfordultak a pesti országútra. — Mintha csak most ismertem volna meg igazán magát. Hogy végigmentünk az erdőn, ahol a gyermekkorát töltötte. És láttam az erdészházat, ahol született. Ahhoz, hogy valakit igazán ismerjünk, együtt kell születnünk vele. Most már értem a csöndességét, a hallgatóságát. Akik erdőben nőnek föl, azok mind csöndes emberek. A fákkal szavak nélkül is megértjük egymást.

A férfi lassított. Lehúzódtak az út szélére, traktor jött szembe, két széles teherkocsit vontatott, pöfögése minden más hangot elnyomott.

— Tetszett magának az erdő? — kérdezte később az építész.

— Gyönyörű — mondta Jolán.

— És a város?

— Kedves. A főtér azzal a sok fával, az szép.

— Reggelenként a kutunkra jártak inni az őzek — mondta az építész. — Apám este telemerte a vályút, és hajnalban jöttek inni az őzek.

Ezt is szerette volna átadni Jolánnak: az őzeket a kútnál, amint a kelő nap pirosas fénye a hátukra tűz. Ahogy átadta az erdőt, az erdészházat, a várost a nagy, lombos térrel, és mély medrében a patakkel zsu-gorodott folyót. Lassan, óvatosan vezetett, ötven, hatvan kilométerrel, és közben nagy pihenőkkel; Jolán sült csirkét készített a kirándulásokra, süteményeket sütött, termoszban limonádét hozott, Kende meg elő-elővette pihenőkön a vázlatkönyvét, tájakat skiccelt le, magányosan álló vén fákat, rom falakat, útszéli vendéglőket, ahová betértek és kertészeszpresszókat, ahol egy-egy vidéki városban feketét ittak.

Az ég metszön kék volt, az országút mentén a ritka fák pirosak, sárgák, barnák, s egyik-másik már egészen kopár. A férfi az utat nézte, a távoli kanyart előttük, fehér fakorláttal, s a mögötte fölmerülő dombot; egy pillanatra Jolánra tekintett, aztán megint előre szegezte a szemét. Az asszonyon meggypiros kötött ruha volt, panyókára vetett szürke kabátja hátracsúszott a vállán. Teherautó bukkant föl a kanyarban. Kende lassított. Most egészen lassan mentek. A férfi előtt mintha hirtelen bepárasodott volna az ablak; egyszerre megtelt ezzel a meggypiros színnel, meg valami melegséggel, valami hálával az asszony iránt; mintha meleg hullám áradna föl benne, átszakítana egy zsilipet, köztük, vagy benne, valami tartózkodást, szemérmet, udvariasságot; mintha csak egy pillanat, csak egy szó kellene hozzá, és megszületik köztük az a végső intimitás, amelyben végre mindent el tud mondani.

Ekkor egy könnyű, síma kéz érintette meg kezét a kormányon.

— Megállunk, kedves ?

— Dehogyan — eszmélt föl. — Majd Vácott.

Valami apályt érzett magában; vagy mintha valami, ami már-már fölszínre bukkant, menthetetlenül visszamerülne a mélybe.

— Úgy elmélázott, drágám, mint akinek nagyon-nagyon fontos dolog jutott az eszébe. Nem árulná el nekem is ?

— A ruhájára gondoltam — mondta a férfi. — Nagyon jó magának ez a meggypiros. Csinos benne.

— Hát én mindig tudtam, hogy maga a legudvariasabb férj a világon ! — nevetett az asszony. — Harminc évi házasság után még mindig tud szépet mondani a feleségének.

Később erdőn mentek át, aztán lejtteni kezdett az út: baloldalt tovább tartott az erdő, sárga lombrengetegével, jobbfelé kitérte a síkság, kékjében távol a Duna ezüst csikjával, és messze már látszottak Vác tornyai.

A hosszú lejtő közepén járhattak. Kende hirtelen fékezett. Alul, bordái közt elindult a facsaró, nehéz fájdalom. Gyorsabban haladt a szoktnál; máris elérte a szívét, máris megcsavarta; egy pillanatra megint azt érezte, mint tavasszal a búcsúünnepségen: a sötét zuhanást egy tompa víztükrök, vagy egy kifeszített fekete lepedő felé. A szorítás olyan heves volt, mint még soha, de tüstént engedett is; Kende, alighogy tehetetlenül lehunyta, minden erejét összeszedve máris fölnyitotta a szemét. Kapkodva, gyorsan tájékozódott. Igen, állnak; a kocsí orra alig araszvira az út fehér korlátjának egyik cölöpjétől. Arcsontján valami kis sajgást érzett; mintha az imént előrebukott volna a kormányra. Egy mozdulat emléke derengett benne: egy hőkölés, vagy egy fölemelkedés. Eszméletlen lett volna egy másodpercig ? Vagy túl erélyesen fékezett ? Nem mert az asszonyra tekinteni. Igen, megcsavarta, valami külső pontot keresett, amiben megfogódhatnak. Összehúzott szemmel, hunyorogva meredt a síkságra. Előbb az útra, mely hurkot vetve éppen alattuk kígyózott el fehér korlátjával, piros bokrokkal szegélyezetten, aztán távolabb, a Duna és a párából elősejlő város felé. Fölfedezte a pályaudvart, a síkon hosszan csilámló síneket. A kék ködből vonat bontakozott ki, lassan, füstzászlót lengtetve kúszott délnek.

— Látja ? — mutatott a vonat felé és megköszörülte a torkát, mert rekedten szólt a hangja. — Ott az állomás, onnét visz az út a székesegyház felé. Középpütt van a presszó, ott majd megkávézunk.

— Igen — mondta az asszony.

A férfi feszülten figyelt, de semmi idegen rezdülést nem észlelt a hangjában. Megérintette arcát, ott, ahol a kis sajgást érezte. Jöttünk le-

felé, gondolta; aztán álltunk, arasznyira a cölöptől. Megpróbálta vissza-pergetni, mint egy filmet; mint a fehér villanás gyerekkorában a vásznon: a film elszakadt, nem lehet összefércelni. Megmozdult; Jolán a karjára tette a kezét.

— Ne siessen — mondta. — Ráérünk. Nem akarja élvezni egy kicsit ezt a gyönyörű tájat?

A férfi nem felelt, az óra számlapjára pillantott a sebességmutató mellett, aztán mintha valami vonná vagy irányítaná a tekintetét, valami sejtés vagy gyanú, pillantása lejjebb siklott, a kocsi aljába. Láta Jolán jobb lábát a hegyes cipőben, előre nyújtva, lazán a ferde, recés gumiszőnyegen; és most látta a bal lábát is. Kissé hátrahúzza, kényelmetlenül, majdnem görcsösen, szinte a levegőben. Talpa széle, éppen csak egy ujjnyi, a féken.

Az asszony talán megérezte a tekintetét. A láb alig észrevehetően megmozdult, parányit emelkedett a hegyes sarkon és óvatosan lesiklott a fékről.

— Megengedi, drágám? Elszívnék egy cigarettát. Ne féljen, nem füstölöm tele a kocsiját. Kiszállok, levegőzöm egy kicsit. Úgyis egész elgémberedtem ebben a kalodában...

Kilépett, nyújtózkodott. A férfi mesterkéltnek érezte a mozdulatát. Mindent tud, gondolta. Megint a filmet pergette magában: jönnek lefelé, egy villanás, és állnak, arasznyira a cölöptől. Egy másodpercnyi szakadék az időben. Mi történt abban a másodpercnyi szakadékban?

Ki fékezett az imént? Ő, vagy Jolán?

Az asszony a korláthoz ment, cigarettát vett elő a kezításkájából, gyufát lobbantott. Kende hátradőlt az ülésen, szemét félig lehunyta, mint-ha pihenne, de közben élesen figyelt. A gyufa lángja idegesen táncolt, az asszony ujjai remegtek.

Beszélt volna titokban a főorvossal? Nem, gondolta; akkor elé állt volna és azt mondja: drágám, beszéltem a főorvossal. De megállapodtak, hogy egyedül megy föl az orvoshoz, Jolán megvárja lent a kocsiban a kórház előtt. Tudja, kedves, hogy nem szeretem, ha... Sosem szegték meg a megállapodásaikat. És miért kellett volna beszélnie a főorvossal? Elég egy gyógyszeres fióla, egy név, egy elejtett szó. Mit szed az urad, Jolikám? Ő, tudom, az én drágám is... Angina pectoris...

A meggypiros folt megmozdult a korlátnál. Lassú, kényelmes léptekkel végigment a kocsi mellett s eltűnt. Túl lassú, túl kényelmes léptek. Néha szeretnénk szaladni, égnék lökött karral kiabálni. Mosolygunk és lassú, kényelmes léptekkel sétálunk. Leplezzük az idegességünket. Ha most elkezdene szaladni, visszafelé, fölfelé a lejtőn; ő kiugranék és utána szaladna; utolérné, átfogná, elvágódnának, arccal a porba... Megfordult, a hátsó kis ablakon át látta az asszonyt a meggypiros ruhában. Egy bokor előtt állt, félig háttal a kocsinak, zsebkendőjével óvatosan fölitta a szemét, éppen csak hozzáértette a könnyű batisztot, nehogy kidörgölje, aztán elővette a púderdobozát és rendbehozta az arcát. Egészen belehajolt a kis tükörbe; táskáját hóna alá szorítva, kicsit ferde mozdulattal sokáig, figyelmesen púderozta a szeme alját.

Ki hoz itt áldozatot a másikért? — gondolta hirtelen a férfi. Eszébe jutott az ostoba jelenet a főorvosnál. Az értelmetlen, gyerekes kérdés, hogy szabad-e vezetnie. A főorvos először föl sem fogta. Mindegy, ezt sem lehet megmagyarázni. Széppé tenni Jolánnak azt az időt, ami még hátra van. Majd na nyugdíjba megy, drágám, majd ha többet ráér, bejárjuk az országot, elvisz minden szép helyre, amit szeret. Igen. Mennyi

időm van hátra? Nem akartam, hogy aggódjék. Meg akartam mutatni neki minden szép helyet. Meg akartam ajándékozni egy halom szép emlékekkel, egy sereg szép képpel. Melyikünk hoz áldozatot a másikért? Aki a volánál ül és egyszerre figyel az útra, meg a bordái közé? Vagy aki mellette ül, talpa szélével a féken, meztelen idegekkel, hogy ha megérzi az ő zsigereiben fölgomolygó szorongást, lenyomhassa a féket és megálljanak, mintha mi sem történt volna, egy arasznyira a cölöptől, mielőtt áttörnék a korlátot és lezuhannának a mélységbe? Ki küzd itt, kinek az életéért? Mint akik toronyt raknak, téglát téglára, föl a légüres magasba, egymás mellett, egymásnak, egymásért; és az összedőlne a másik nélkül. Mert már csak ez van egyetlen tájékozódásnak, ez a másik; de egyik toronyból a másikba nincs híd, nincs átjárás. Párhuzamosak, gondolta. A végtelenben találkoznak.

Egy meggypiros folt az ajtó mellett, egy kéz a kilincsen.

— Megyünk, drágám?

És ránéz, nyílt arccal, nyílt szemmel. Felé tárja az arcát, tágra nyitja a szemét. Nézz rám, nézz a szemembe, nézz belém, a lelkem aljáig. Láthatod, nyugodt az arcom, nyugodt a szemem, nyugodt a szívem. Nem történt semmi. Megálltunk néhány percre, gyönyörködtünk a tájban. Sínek csillogtak, egy vonat ment Vácról Pest felé. Kiszálltam, elszívtam egy cigarettát. Mehetünk tovább.

— Tudja, mit szeretnék? Hogy nagyon lassan menjünk le ezen az úton. Hússzal, harminccal. Hogy éppen csak leereszkedjünk, lemerüljünk, minden bokrot külön-külön megnézzünk az út mellett. Tudja, hogy minden bokornak más a színe? Hogy minden méterrel lejjebb más színűre hervad a lomb?

Be vagyunk falazva, gondolta a férfi. Lassan mentek, alig húsz kilométerrel, lomhán úsztak el mellettük az útszéli bokrok. A figyelem, a tapintat, a gyöngédség falai közé, gondolta. Hirtelen egy nevet kezdett keresni magában. Gudul? Gudrun? Hol olvashatta? A toronyba falazott szentek a középkorban. Mintha megint kezdődnék a nyomás? Ki kellene nyitni az ablakot, friss levegő kellene, éles, hideg, karcoló szél. Nem lehet, gondolta. Be vagyunk falazva. Vigyázni, visszafogni a kocsit a lejtőn. Húsz kilométerrel. Úgy könnyebb fékezni, ha baj van. Lenézett: Jolán lába nem volt a féken. Csak egy kicsit fölemelve a sarkán, talppal a levegőben; elég egy parányi mozdulat, egy kis fordulat a magas sarok tengelyén, és lecsap a pedálra.

Most az arcára tekintett; Jolán megérezte, azonnal visszanezett, mosolygott.

— Alig várom már azt a feketét — mondta. — Remélem, jót adnak majd Vácott.

A vörös alkonyi égen egyre élesebben rajzolódtak ki lent a székes-egyház tornyai.

4.

Köd szitált; a gyermektemető dombján híg páracsomók ültek a fák kopár ágai közt. A parcellák sarkán a ködben óriásinak rémlettek a föl-púpozott avarhalmok; aztán jött egy kis fuvalom, odébb nyomta a ködöt, az avaromb visszaverzte természetes arányait, s az elmosódó fantomok visszaváltak fátylas közvegyekké, térdeplő kőangyalokká, virrasztó kő-Krisztusokká.

Kátay hajnalban érkezett meg külföldről, s a hivatalból első útja ide vezette a temetőbe. Letért a főútról, lépteit elnyelte a nyúlós novembervégi sár. Könnyű volt megtalálnia a sírt: új volt még, tele friss ko-

szorúval és óriási, világító fehér krizantémokkal; a nyirkos hidegben sokáig épen maradnak a virágok.

Egy hete temették el Kende Mártont.

Fasor húzódott az ösvény mentén, az ágak hegyéről szüntelen hulltak a pára cseppjei s apró pattanásokkal porlottak széjjel a hantok avarján.

Mikor a fiatalember levett kalappal megállt a sírnál, a legközelebbi fa mögül hajlott, fekete alak lépett elő. Hosszú fátyol borította, és olyan sűrűn elfőlte arcát, hogy Kátay csak a hangjáról ismert rá Kende Mártonéra.

Egy hang, mintha nem is fátyol mögül jönne, nem is emberi ajkról, csak megszólalna, testetlenül a levegőben.

— Jónapot, Sándor.

Kátay lehajolt, kezét csókolt, dadogott valamit; csak most, erre az időtlen hangra vált valósággá benne, hogy sose látja többé Kendét. Elszorult a torka, könnyeivel küzdött; előkapta zsebkendőjét és beletemette arcát.

— Abban az ócska zöld lódenjában — mondta az özvegy. — Mielőtt nyugdíjba ment, csináltatott magának szép új kabátot; most még telik, mondta a drágám; hogv legyen, hogy ne a nyugdíjból kelljen költeni rá. De alig hordta; csak azt az ócska zöld lódent szerette, tudja, amiben az építkezésekhez is kijárt. Abban sétált minden este; együtt sétáltunk a Tatárhad úton, a köröndig meg vissza, háromszor, négyszer, sétálni kell, mondta az orvos, legalább félóra naponta, amíg nem fárasztja; mindig vele mentem, föl-le, föl-le, a köröndig meg vissza; csak az utolsó fordulót tette meg egyedül; azalatt én elkészíttem a vacsorát. Fölment a köröndig, leült a végállomásnál a padra, megvárta, míg elmegy az autóbusz; mindig így csinálta. Aztán hazajött. Úgy, ahogy volt, leült az asztalához, eszébe jutott valami, egy bokor vagy egy házfal egy rajzon; tudja, mindig ezeket a rajzokat javítgatta a drágám, az utolsó időkben mindig csak ezt csinálta, javítgatta a rajzokat, mintha azt akarná, hogy minél tökéletesebben maradjon meg minden, amit együtt láttunk... Forrt a tea, kimentem a konyhába; csak a zuhanást hallottam. A földön feküdt, estében leverte a kislámpát, először a kapcsolóhoz kellett szabadnom, fölgujtani a villanyt. Azt hittem, csak rosszul lett; ó, máskor is volt így, sétán, a kocsiban, de elmúlt, legyűrte; egyszer Vác fölött... sokat, sokat tudnék mondani magának erről... Föltéptem az ingét, dörzsölni kezdtem a szíve fölött; az arca piros volt, alig valamivel pirosabb, mint máskor... Aztán elsötétült, sötétpiros lett, lilás; akkor kiszaladtam, kiabáltam; fölfektettük a díványra, a rendőr, tudja, aki a földszinten lakik, pizsamában volt már, feküdni készültek, kabátot kapott magára, beugrott a kocsiba, rohant az orvosért... Késő — jajdult föl — késő... Vége... Nem neki, nekem adott valami nyugtató injekciót...

Fölcsuklott, kezét a sír felé nyújtotta; fátylai meglebbentek, aztán visszahulltak. Varjú szállt el a temető fölött, távolodó káromgását elnyelte a köd.

— Azt az éjszakát, Sándor... Azt az éjszakát nem lehet elfelejteni többet! — Válla megvonaglott, feje hirtelen előre bukott; egy pillanatra úgy látszott, erőtlenül előre esik; a férfi a karját nyújtotta, hogy fölfogja. De nem; úgy maradt, félig összecsuklottan, s a fátylak mögül kiáltásnak hatott a suttogása. — Ahogy mi éltünk egymás mellett...

— Igen — mondta Kátay zavartan. Vigasztaló szavakat keresett, valamit, amivel megnyugtathatná az asszonyt. Nem jutott eszébe semmi;

a szomorúság leverte, kilúgozta, kiüresítette. — Igen — ismételte ostobán. — Gyönyörűen éltek. Amilyen szépen csak két ember egymással élhet...

De az özvegy mintha meg se hallotta volna.

— Azt az éjszakát — mondta halkán. — Mindenki elment. Mindenkit elküldtem. Feküdt az ágyon, ott ültem mellette és fogtam a kezét. Ott merevült el a keze a kezemben. Először azt vártam, hogy ő mondja. Pontosan fél háromig. Minden lámpa égett, ott feküdt a fényességben, én fogtam a kezét, ott ültem mellette az ágyon. Kétszer lefogtam a szemét, mind a kétszer kinyílt, nem tettem rá nehezéket, látni akartam a szemét. Üveges lett, egyre üvegesebb; néztem az órát, azt gondoltam, fél háromig várok. Hideg volt, arasznyira nyitva hagytam az erkélyajtót; ültem mellette és fáztam, nem a hidegtől, a kezétől fáztam, attól, hogy egyre hidegebb lett a keze a kezemben, attól, hogy fogtam és nem bírtam fölmelegíteni. Érti, Sándor? — kérdezte — Érti? Nem, nem érti, senki nem érti. Csak akik úgy élnek egymással, ahogy mi élünk...

Sóhajtott, lehajolt, megsimogatott egy krizenténium-fejet; elengedte, és folytatta.

— Fél háromig — suttozta. — Fél háromig hallgatott. Akkor elengedtem a kezét, fölálltam, és én akartam elmondani. És én sem tudtam mondani semmit...

A férfi nem értette; nem tudta, mit mondjon, csak nézte a fátynal alatt a fehér zsebkenőt: ahogy az asszony a szemét törli, orrát fújja.

— Majd... — motyogta. — Majd idővel enyhülni fog... Amíg friss a seb...

Most először érezte, hogy az özvegy nagy, barna szeme rászzegeződik a fátynal mögül.

— Seb? Nincs seb, Sándor... Az a borzasztó, hogy nincsenek sebeink. Soha nem sebeztek meg egymást. Mindig vigyáztunk, hogy véletlenül se sebezük meg egymást. Ha csak egy karcolás volna, egy harapás, egy köröm nyoma a bőrön... Semmi — suttozta kétségbeesetten. — Még a szavainkról is levágtuk a körmöt, mielőtt kimondtuk őket, nehogy véletlenül megkarmoljuk egymást. Tudja, mi ez, Sándor? — s ahogy megrebbent rajta a fátynal, mintha valami köddel küzdene, valami zavaros homályból akarna kitörni. — Bilincs — mondta és kinyújtotta két karját, fekete kesztyűs jobbával átkulcsolta a bal csuklóját. — Élni valaki mellett, akiről tudjuk, hogy fél, és titkolja a félelmét, nem is szégyenből, hanem értünk, hogy nekünk ne fájjon, és mi is titkoljuk, hogy tudjuk, hogy neki ne fájjon... — Visszavonta kezét a fátynal alá, rászoritotta tenyerét a homlokára. — Néha azt hiszem, bele kell tébolyodni... Bilincs — suttozta — bilincs, bilincs... Bilincsenben éltünk, Sándor; annyira szerettük, hogy bilincsbbe vertük egymást... Csak a szemébe kellett nézni — mondta majdnem kiáltva. — Ismerte a szemét? Az a nagy, kék gyerekszem, és benne a félelem. A halálfélelem, Sándor. Minden félelmet el lehet titkolni, csak a halálfélelmet nem. Nézzen bele az anginások szemébe. És csak egy megváltás van. Félni. És csak egy igaz szeretet van. Befeküdni egymás félelmének a sarába! — kiáltotta. — Fetrengegni benne, bemocskolódni, együtt nyüzszíteni, véresre marni egymást a félelemben... Ne haragudjék, örült vagyok... Ha csak egyszer mondta volna! Ha csak egyszer kikényszerítem belőle, hogy félek, félek! Ha fölhasítom a mellét, föltárom a szívét; vagy a magamét, kitépem, odanyújtom neki a tenyeremen, tessék, itt van! — Hirtelen kinyílt, szinte lobo-gott fátylaiban, aztán összecsukszott, s most lerogyott volna a sírra, ha a

férfi föl nem fogja. — Ez az — suttogta. — Ha majd egyszer szeret valakit, Sándor... Ne csak selyemben... Kínban, kínban! — suttogta lázasan. — A szerelem is kín... A szülés is kín... Egyszer, Sándor, egyszer... magának elmondom, magát úgy szerette, mint a fiát, és valakinek el kell mondani egyszer, nem lehet úgy élni, hogy valakinek el ne mondjam egyszer... Járt nálunk, ismeri azt a nagy francia ágyat... Egy éjszaka fölült, álmában... Olyan éberen alszom, hogy egy bútor patánására fölriadok... Fölült, mint egy gyerek, kinyújtotta a kezét és nyöszörgött. Nem, nem, nem... Aztán visszadólt a párnára és sírt álmában. Nappal uralkodott magán, miattam, hogy én ne aggódjam érte. De az álmainkon nem tudunk uralkodni...

Remegett, görcsösen belekapaszkodott a férfi karjába.

— Tudja, mit csináltam? Attól fogva kint aludtam a kis szobában. Azt mondtam neki, nem akarom zavarni nyugalma, rosszak az éjszakai, forgolódom, mászkálok... Elhitte. Úgy tett, mintha elhinné. Tapintatból... Attól féltem, hogy egyszer fölriad félelmében és meglát maga mellett, megtudja, hogy tudom... Hogy hiába rejtette előlem... Ahe-lyett, hogy egymásba kapaszkodtunk és együtt féltünk volna, mint a gyerekek... Mindent tudtunk egymásról, és úgy tettünk, mintha semmit se tudnánk...

— Jöjjön — mondta a férfi és szelíden átfogta az asszony vállát. — Fél őt, alkonyodik, ötkor zárják a temetőt. Jöjjön — unszolta.

Az asszony lassan kivonta magát a karja alól. Fejét rázta, hullámozottak hajlott alakján a fátylak.

— Nem — suttogta. — Menjen csak, Sándor. Nekem még van egy félórám. — Lehúzta kesztyűjét, úgy nyújtott kezét a fiatalembernek, amikor az kezét csókolt neki, fölsírt. — Köszönöm, hogy úgy szerette a drágámat... — Hirtelen elvonta arca elől a fátylát és mintha csak rálehelne, megcsókolta a fiatalember homlokát. — Menjen — mondta — menjen... Én még maradok... Állok és várom, hátha mégis mond valamit. Egy szót, csak annyit, hogy félek. Csak a nevemet, mintha hívna: Jolán... De most is csak hallgat... hallgat... hallgat...

BIZONYTALANKODÓ

*Fölengedt rétek zöld gyepe,
— ó szél, fűszálak csúcsán ringó,
— fényben tett sétáim ünnepe,
— kavics, patak tükrébe hulló,

— ó föld magába szívott melege
délben, tavalyi lombok illó,
korhadt szaga, — fénylő eke —
— göröngy, kezemben porló,

— s felhő; pára, hegy fölött gomolygó:
— Mint ti — s veletek! — ember élhet-e,
— s mint kavics, patak medrében csilló,
oly természetes, lehet-e?*

Ercsey Előd